

Adam Kubacz

Majątek Łaskarzędka w świetle urbarza z 1728 roku

Wieki Stare i Nowe 5(10), 205-219

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Adam Kubacz

Majątek Łaskarzędwka w świetle urbarza z 1728 roku*

Łaskarzędwka to dzisiejszy przysiółek Rudzińca. Przez krótki czas wieś ta usytuowana była przy drodze między Ujazdem a Sońnicowicami (na zachód od Gliwic). Dokładniejsze informacje na temat jej lokalizacji i układu zawiera plan pochodzący z 1820 roku. Wieś, czy raczej przysiółek, należał w tym czasie do dóbr bycińskich¹.

O przeszłości Łaskarzędwki wiadomo niewiele. Dotychczas nie powstała żadna monografia jej dotycząca. Również na stronach internetowych nie zamieszczono praktycznie żadnych informacji na jej temat. Z tych też względów zdecydowałem się na opublikowanie w niniejszym artykule oryginalnego tekstu źródłowego dotyczącego podgliwickiej wsi.

Jedyna publikacja, w której znaleźć można nieco informacji na temat tytułowego przysiółka, wyszła spod pióra znanego księdza, historyka Jana Chrzędwca. W swym artykule uznał Łaskarzędwkę za część parafii Rudno². W literaturze pojawiają się też informacje o istniejącym do dzisiaj średniowiecznym grodzisku. Same pochodzenie nazwy tej osady nie jest pewne. Być może pochodzi ona od imienia Łazarza. Według Piotra Siemki na określenie Rudna używano słowa „Laskowy”, co raczej można utożsamiać z Łaskarzędwką. Niewątpliwie ten przysiółek (a potem także wieś) był ściśle związany z Rudnem³. Początkowo jego mieszkańcy należeli do parafii w Łabędach, nie wiadomo, kiedy zostali prawnie przypisani do kościoła w Rudnej (od XV wieku?). Przez kilkaset lat Łaskarzędwka zmieniała swych właścicieli. Z racji

* Autor oddał do druku również urbarz Łaskarzędwki z 1710 roku. Został on sporządzony w języku czeskim przez ówczesnego właściciela Adama Waclawa Kozłowskiego (wraz z lakową pieczęcią herbową).

¹ R. BANDUCH, P. GREINER: *Źródła kartograficzne do dziejów miast i wsi gliwickiej z lat 1806—1907*. „Rocznik Muzeum w Gliwicach” (dalej: RMG) 1990, t. 3, s. 111.

² J. CHRZĘDWCZ: *Geschichte der Parochie Gross Rudno- [Rudnau]*. „Oberschlesien” 1903—1904, Jg. 2, s. 172—173.

³ P. SIEMKO: *Początki parafii Łabędy na tle dziejów regionu*. RMG 2002, t. 17, s. 72—73.

niewielkiej ilości materiałów trudno ustalić wszystkich nabywców opisywanych dóbr. W okresie nowożytnym osada znajdowała się w rękach następujących rodów szlacheckich: Gierałtowskich, Pelka (zapoczątkowanego przez Maruszę z domu Falkenberg, 1566), Schweinochów, Jaroschinów, Kozłowskich, Paczeńskich⁴. Kolejnymi właścicielami Łaskarzówki (wraz całymi dobrami Bycina) zostali przedstawiciele rodu Seherr-Thoß. Rodzina ta przejęła wieś (oraz pozostałe dobra Bycina) w 1790 roku. Ustanowiono wówczas w osadzie zarząd dla miejscowych dóbr. Dla zarządcy wybudowano odrębny budynek⁵. Nie był to koniec przekształceń własnościowych. Po śmierci Heinricha Grafa Seherr-Thoß⁶ w 1838 roku dominium bycińskie zostało sprzedane za 275 tys. talarów księciu (*Fürst*) Friedrichowi Augustowi von Hohenlohe, którego rezydencja mieściła się w Sławięcicach⁷. Niedługo potem, w 1839 roku na dobrach bycińskich został ustanowiony *fideikomis* Ujazd — Bycina⁸.

Urbarz pochodzący z 1728 roku jest interesującym źródłem ze względu na zawarte w nim informacje dotyczące własności gruntowej oraz mieszkańców wsi. Uzupełnia on dane zamieszczone w dokumencie urbarialnym pochodzącym z 1710 roku, który został spisany przez Adama Kozłowskiego. Około 1708 roku Kozłowski stał się nabywcą Łaskarzówki⁹. Zaraz po przejściu osady wybudował murowany pałac, czy raczej dwór, w stylu barokowym¹⁰. W tym samym okresie nowy właściciel starał się zwiększyć dochody uzyskiwane z Łaskarzówki, przyciągając do niej nowych osadników. Z różnych przyczyn próba ta się nie powiodła (potwierdza to występowanie licznych pustek oraz migracja ludności). Brakowało ścisłego rozgraniczenia majątków szlacheckich na ziemi gliwickiej. Granice posiadłości były płynne, co wynikało z częstych podziałów poszczególnych wsi między różnych właścicieli. Zdarzało się, że dany folwark (lub grunty) po upływie dłuższego czasu pojawiał się w wykazie własności sąsiedniej wsi. Sama Łaska-

⁴ Lista ta na pewno nie jest pełna. W dobie nowożytnej majątki górnośląskie często zmieniały swoich właścicieli. Duża część wsi ulegała podziałowi na kilka części. Brak archiwaliów uniemożliwia stworzenie pełnego wykazu. Na temat kilku właścicieli wsi zob. R. SĘKOWSKI: *Herbarz szlachty śląskiej*. T. 2: H—K. Katowice—Chudów 2003, s. 236; IDEM: *Herbarz szlachty śląskiej*. T. 6: O—Po. Katowice—Chudów 2008, s. 187.

⁵ W 1943 roku znajdował się na terenie Łaskarzówki budynek zarządcy z pierwszej połowy XIX wieku. Obiekt ten zastąpił wcześniejszy budynek. *Die Bau und Kunstdenkäler des Kreises Tost — Gleiwitz*. Hrsg. E. KLOSS. Breslau 1943, s. 246.

⁶ Był to dom Olbersdorf. Linia Hohenfriedeberg posiadała włości wyłącznie na Dolnym Śląsku. Z. JEDYNAK, Z. KIEREŚ: *Wielkie rody, wielka własność*. Katowice 2006, s. 57.

⁷ J. CHRZĄSZCZ: *Geschichte der Parochie...*, s. 166.

⁸ Z. JEDYNAK, Z. KIEREŚ: *Wielkie rody...*, s. 34 (tam pojawia się błędne określenie Byczyna — powinno być Bycina w pobliżu Gliwic).

⁹ Dla Łaskarzówki w zespole tym zachował się jeszcze jeden inny dokument sporządzony w języku niemieckim.

¹⁰ Najpewniej z tej budowli pochodziły fragmenty dekoracji odkryte w okresie międzywojennym.

rzewka znajdowała się między Rudnem i Rudzińcem, wyznaczenie granic między tymi miejscowościami jest bardzo trudne. Lokalizacja pewnych gruntów nastrocza wielu problemów, w różnych okresach bowiem dane przysiółki zaliczane były do innych majątków¹¹.

Brak rozwoju Łaskarzędwki potwierdzają dane statystyczne. W pierwszej połowie XVIII wieku na terenie osady mieszkało 9 siodłaków, 4 zagrodników zobowiązanych do omłocki tzw. *Dreschgärtner* i zlokalizowana była 1 pustka należąca niegdyś do pełnoprawnego rolnika¹². Ponadto wieś zamieszkiwało 4 wolnych ludzi: kowal, wolny zagrodnik, karczmarz oraz kobieta. Należy przypuszczać, że łącznie z dworem Łaskarzędwka liczyła około 90 – 100 mieszkańców (przy założeniu, że na rodzinę przypadały 4 osoby).

Porównując informacje z 1710 i 1728 roku, zauważyć można zmiany w statusie społecznym mieszkańców. Były one wynikiem ruchów migracyjnych. Niewątpliwie znaczna część chłopów szybko opuszczała Łaskarzędwkę (niska klasa gleb, konsekwencje klęsk elementarnych). Podobnie było w przypadku innych wsi wchodzących w skład dominium Bycina. Potwierdzają to nazwiska wyliczone w dwóch urbarzach. Spośród kilkunastu nazwisk wymienionych w dokumencie z 1710 roku tylko 2 zostały ponownie wymienione w urbarzu kilkanaście lat później. W 1728 roku nie wykazano już grupy najemnych chłopów. Mniej więcej po tej dacie sytuacja stabilizuje się. Nie odnotowano też większych zmian w strukturze społecznej. Potwierdzają to statystyczne informacje pochodzące z XIX wieku¹³.

Na podstawie danych z urbarza ludność Łaskarzędwki trudniła się rolnictwem, uprawiała żyto i owies. Pszenicy praktycznie nie wysiewano, gdyż nie pozwalały na to słabej jakości gleby (na ziemi gliwickiej w ogóle brakowało dobrej klasy gruntów rolnych). Oprócz rolnictwa trudniono się także hodowlą zwierząt. Wśród inwentarza żywego dominowały owce (w Łaskarzędwce znajdowała się owczarnia, którą właściciel oddał w dzierżawę) oraz krowy (osobno wymieniono cielaki). Mieszkańcy hodowali także woły i konie, które chłopcy wykorzystywali do odrabiania prac polowych w majątku właściciela. Pańszczyzną pieszą miano odrabiać dwójkami. Jak wynika z analizowanego źródła, obciążenia te nie były bardzo zróżnicowane. Dodatkowo ludność Łaskarzędwki zajmowała się tkactwem. Wiadomo też, że niemal wszyscy chłopcy musieli oddawać panu po dwie sztuki motków przędzy.

¹¹ J. JAWOR-BARANOWSKA: *Pierwotna lokalizacja Rudzińca — głos w dyskusji*. RMG 2010, t. 22, s. 13–28.

¹² Na terenie wsi znajdowała się ponadto pustka osadnicza należąca niegdyś do zagrodnika, z której przez dłuższy czas korzystał ksiądz z Rudna. Być może był to pleban z Łabęd, o którym wspomina urbarz z 1710 roku. W Łaskarzędwce znajdowała się też nieużytkowana łąka usytuowana przy drodze do Pławniowic. Zarówno pustka osadnicza, jak i łąka były wykazywane jako przynoszące określone dochody. Pustki dzierżawił któryś z mieszkańców (najpewniej był to jeden z pełnoprawnych siodłaków).

¹³ J. JAWOR-BARANOWSKA: *Pierwotna lokalizacja...*, s. 13–28.

Ważnym elementem ówczesnej gospodarki było leśnictwo, gdyż Łaskarzędka była otoczona lasami. W urbarzu z 1728 roku wyliczono nazwy okolicznych obszarów leśnych. Określenia te odnosiły się do gatunków drzew tam występujących lub też rodzajów lasu. W tekście spotykamy następujące określenia: poręba (poruba), dambrowa (leżąca w kierunku Rudzieńca), Skrzipowicz, Jamy, Benzina, Wenzina, Bour. W dokumencie przy opisie młyna (większego) odnotowano informację o istnieniu leśniczówki. Można przypuszczać, że została ona wybudowana po 1710 roku (to znaczy po spisaniu przez Kozłowskiego urbarza). Las z biegiem czasu przynosił coraz większe dochody, dlatego powołano urząd książęcego leśniczego¹⁴. Miejscowi chłopcy musieli pomagać podczas organizowanych polowań i pilnować porządku w lesie. We wsi funkcjonowały dwa młyny — jeden z nich miał 2 koła. Młyn pełniący funkcję tartaku (*Brettmühl*) wytwarzał na miejscowe potrzeby różne gatunki desek. Usytuowany był przy drodze na Chechło. Drugi z młynów zlokalizowany był nad miejscowym ciekim wodnym (*Wassermühl*) — Bojszówką. Jego dzierżawcą był niejaki Johann Gardziel. Odwołując się do informacji z wcześniejszego urbarza, należy wnosić, że nie było w Łaskarzędce dziedzicznych młynarzy (przynajmniej w omawianym okresie). Z informacji zamieszczonych w dokumencie z 1728 roku wiadomo, że młynarze byli zobowiązani do określonych robót pańszczyźnianych. Ich sytuacja prawna i majątkowa nie była o wiele lepsza od sytuacji pozostałej części ludności.

Niewątpliwie najważniejszym obiektem gospodarczym usytuowanym, najprawdopodobniej, w centralnej części dóbr był folwark, zwany większym. Przy drodze do Rudna znajdował się ogród dworski. Drugie gospodarstwo (być może chodzi o gospodarstwo Wydzierow) położone było poza osadą (Hinter Vorwercks). Można przypuszczać, że folwarki te nie przynosiły właścicielom dużych korzyści finansowych. Najpewniej z tego powodu właściciel zdecydował się na wydzierżawienie części gruntów. Dotyczyło to działek rolnych należących do folwarku Naplatek (trudno określić, z którym z wymienionych gospodarstw można go utożsamiać). Oprócz prac pańszczyźnianych mieszkańcy wnosili na rzecz właściciela majątku różne opłaty w gotówce. Posługiwano się różnymi rodzajami monet¹⁵. W talarach reńskich płacono opłaty za wypas krów¹⁶. Wysokość niektórych powinności podawano w guldenach (w niektórych miejscach również

¹⁴ Najpewniej powołali go książęta z rodu Hohenlohe.

¹⁵ Było to bardzo typowe na Górnym Śląsku w okresie habsburskim. 1 talar cesarski był równowarty 30 srebrnym groszom, 45 białym groszom, 90 krajcarom, 1 i 1/2 guldena, 1 i 1/25 talara śląskiego; 1 talar śląski odpowiadał 24 srebrnym groszom, 36 białym, 72 krajcarom, 4/5 talara cesarskiego oraz 1 i 1/2 guldena. Z kolei 1 srebrny grosz był równoważny 1 i 1/2 białego grosza, 3 krajcarom oraz 12 denarom i 18 halierzom. Warto zaznaczyć jednak, że oba miały ten sam wskaźnik wobec często stosowanego na Śląsku guldena. *Ilustrowany słownik dziejów Śląska*. Oprac. B. SNOCH. Katowice 1991, s. 93.

¹⁶ Zwane były także talarami brandenburskimi, mniej wartymi niż talary śląskie.

we florenach)¹⁷. Oprócz tego każdy mieszkaniec musiał oddawać panu naturalia, np. jajka oraz określoną liczbę szefli różnych gatunków zboża. Płacili także na jego rzecz czynsze. Jeden z wolnych zagrodników — Grieger Kuruß — został z tego zwolniony. Musiał jednak zawozić węgiel drzewny do kuźnicy w Taciszowie. Z końcowej części urbarza z 1728 roku wynika, że przewidywano wypłacanie deputatów (w naturaliach) dla niektórych mieszkańców za wykonywane prace na terenie folwarku. Obciążenia nakładane na poddanych nie były zbyt wysokie. Wynikało to z faktu, że właściciel starał się najpewniej o przyciągnięcie do Łaskarzędwki nowych osadników. Brakowało bowiem siły roboczej. Dochody z majątku zostały wycenione w indykcji z lat 20. XVIII wieku na tysiąc talarów śląskich¹⁸.

Przypuszczalnie z końcem XVII wieku właściciele rozwinęli na terenie Łaskarzędwki gospodarkę kuźniczą. W kuźnicy pracowali zazwyczaj miejscowi chłopcy w ramach przewidzianych powinności. Już Kozłowski w dokumencie z 1710 roku wspominał o funkcjonowaniu we wsi kuźnicy (*Kurzina*). Z kolei w urbarzu z 1728 roku nie wymieniono tego zakładu jako części Łaskarzędwki. Spisujący powinności zamieścił informację o łące usytuowanej przy drodze w kierunku na „Ujesder Hammer” (określonej jako *Kurzina*)¹⁹. Kuźnica ta funkcjonowała przez cały XVIII wiek, jednakże nie zawsze zaliczano ją do obszaru interesującej nas wsi. Pod koniec XVIII wieku F.A. Zimmermann opisując Łaskarzędwkę, podał, że działał w niej piec i fryszerka²⁰. Na początku XVIII wieku w osadzie funkcjonowała także smolarnia. Produkcja tych zakładów miała w głównej mierze zaspokajać potrzeby właściciela majątku.

Oprócz tego na terenie wsi czynna była karczma, której istnienie poświadczono jest jeszcze w XIX wieku²¹. W 1728 roku jej dzierżawcą był Joseph Kayßer, który posiadał również niewielkie pole i łąkę. Na terenie Łaskarzędwki znajdowały się liczne stawy, ich obszar w XIX wieku szacowany był na 22 morgi. Trudno jednak mówić

¹⁷ Nie zawsze tak jednak było. Inne dane podają, że wartość florena (zwanego też dukatem) była wyższa, gdyż odpowiadała ona 2 i 2/3 talara cesarskiego, 3 talarom śląskim i 12 białym groszom oraz 8 srebrnym groszom. Gulden zaś równy był 2/3 talara cesarskiego, 20 srebrnym groszom, 30 białym groszom oraz 60 krajcarom. *Ilustrowany Słownik...*, s. 93.

¹⁸ *Indykcja dominiów, poddanych i miast Śląska według pierwszej rewizji z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku*. Wyd. K. ORZECZOWSKI. Wrocław 1995, s. 97, 194.

¹⁹ Z całą pewnością nie można jednoznacznie określić, do jakiej wsi prawnie przynależał przysiółek *Kurzina* wraz z funkcjonującą w nim kuźnią. Zarówno w dokumentach z 1710, jak i z 1728 roku *Kurzina* zaliczana jest do Łaskarzędwki. Potem najpewniej potraktowano ją jako część Rudzińca. Na jej terytorium funkcjonowała karczma i gorzelnia.

²⁰ F.A. ZIMMERMANN: *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*. Bd. 2. Brieg 1783, s. 342. Jednakże obszar, na którym on się znajdował, wymieniony został jako teren przynależny do Rudzińca. J. CHRZĄSZCZ: *Geschichte der Parochie...*, s. 172.

²¹ Wspominana była ona jeszcze w 1873 roku i określana jako stara. W okresie głodu pełniła funkcję gminnej kuchni. J. CHRZĄSZCZ: *Geschichte der Parochie...*, s. 173.

o funkcjonowaniu gospodarki rybnej, ponieważ w 1728 roku niemal wszystkie zbiorniki były nieobsadzane 3-letnim narybkiem (sytuacja pogorszyła się w tym względzie w porównaniu z rokiem 1710). Wyjątkiem był staw dworski, z którego połów zaspokajał potrzeby dworu. Na terenie wsi nie stwierdzono przypadków dzikiego odłowu ryb. Dotyczyło to jednak wyłącznie stawu (lub stawów). Można przypuszczać, że ludność do nielegalnego połowu ryb korzystała z potoku zwanego Lany (Lahner bach).

Warto zaznaczyć, że Łaskarzędka na przestrzeni dziejów zmieniała przynależność parafialną. Pierwotnie jej mieszkańcy podlegali parafii w Łabędach, następnie zostali przypisani do kościoła parafialnego w Rudnie. Nie oznaczało to jednak rezygnacji któregośkolwiek z plebanów z pobierania powinności z tego gruntu. Jurysdykcja kościelna nie uregulowała w pełni tej kwestii. W urbarzu z 1710 roku pojawiła się wzmianka o korzystaniu z pustki zagrodniczej przez plebana łabędzkiego. Nie wiadomo jednak, czy w 1728 roku nadal z niej korzystał. Wzmiankowano wówczas bowiem istnienie tzw. księżowskiego pola. Trudno jednak stwierdzić, do której parafii pole należało. Część mieszkańców Łaskarzędki musiała płacić dziesięcinę w postaci żyta i zboża. Najpewniej płacili ją plebanowi w Rudnie, choć niewykluczone, że część naturaliów przekazywano proboszczowi z Łabęd. W 1728 roku zobligowanych do tej powinności było 7 pełnoprawnych chłopów (Acker — bauer), pozostali byli od tego zwolnieni. Knie w swym opracowaniu z 1830 roku podał, że grunty te należały do parafii w Rudnie (Wielkim)²².

Publikowany w oryginale dokument wchodzi w skład obszerniejszego zespołu materiałów archiwalnych opisujących wsie należące do domeny bycińskiej (Chechło, Ciochowie, Łany, Łaskarzędka, Taciszów, Widów). Zdecydowana większość z nich (tak jak publikowany urbarz) została spisana w języku niemieckim. Cały zbiór zachowany jest w dość dobrym stanie, z wyjątkiem niektórych fragmentów, które były uzupełnione w XIX wieku. Urbarze te spisane zostały w różnym czasie, obejmując łącznie okres od 1633 roku aż po lata 30. XVIII wieku²³. Zbiór pod nazwą „Acta enthaldente die Urbaria von den zur Herrschaft Bitschine gehörigen Güthern von 1728” liczy ponad 130 stron²⁴.

²² *Alphabetisch- Statistisch- Topographische Uebersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien, mit Einschluß des ganzen jetzt zur Provinz gehörenden Markgraffthums Ober = Lausitz, un d der Graffschaft Glatz, nebst beigefügter Nachweisung von der Eintheilung des Landes nach dn verschiedenen Zweigen der Civil- Verwaltung mit drei besondern tabellen*, verfaß J.G. KNIE, M. MELCHER. Breslau 1830, s. 95. Działka i łąka były w posiadaniu parafii jeszcze w latach 60. XIX wieku.

²³ Jeden z nich z 1633 roku, odnoszący się do Łan i Widowa, został opublikowany. Zob.: A. KUBACZ: *Urbarz dóbr Łany i Widów w domenie Bycina z 1633 r.* „Confinium. Materiały do Historii Górnego Śląska. Beiträge zur oberschlesischen Geschichte” 2007, t. 2, s. 17—32. Drugi dotyczący Ciochowiec z 1698 roku ukaże się „Szkiecach Archiwalno-Historycznych” za rok 2012.

²⁴ Niektóre dokumenty pochodzą z XVII i początku XVIII wieku. W przypadku Ciochowiec (z 1698 roku) i Łaskarzędki (z 1710 roku) są to dokumenty w języku czeskim.

Teksty źródłowe

f. 40

Dorf²⁵ Łaskarzędwka

In dießem dorffe, welches sint Ein Taußent thal schles der Indiction lieget, ist befindlich ein Vorwerck, beÿ welchem die acker auch in dreÿ ordentliche feld Eingetheilet sindt, wie folget

Das Erste feldt neben der Schäffereÿ gegen Kotzielek der auff fallen	3Mald ²⁶
Der zu gehören Müllersfeldt gegend kleinen Mühl darauff fall	8 schff. ²⁷
Gwißdonowski feld heiten, waldt gege Plawniowitzer Teich, darauff alle auch	8 scheff.
Item beÿ dem Vorwerck im dorffe, darauuff fallen	1 mald 8 schff.
Dann Poruba untere d. dombrowa, darauff	<u>10schff.</u>
	6 mald 10 scheff.
Das anderte feldt wirdt genant Kotcziolka darauff säut mann aus	4 maldt. 4 scheff.
Item Rodelandt darauff fallen	1 maldt
dann legten Vorwercks garten im dorffe geg Rudno	1 maldt 6 scheff.
Mehr ²⁸ Ein stücke beÿ Smolarna genant vor	<u>3 scheff.</u>
	7 maldt 1 scheff
Das dritte feldt gegen Rudzinietz ober [skreßlone gege] denen Wießen	1 maldt 11scheff.
Groß Vorrweg an dem dorffe darauff	3 maldt 4 scheff.
Hinter Vorwercks scheüeg im dorffe	1 maldt.
Hinter dambrowa gez Rudzinietzen	<u>7 scheff.</u>
	6 maldt 10 schff.

v. 41

Wießen gehören zu diesem hoffe folgende; als nembl. Ein Wieße, gegen dem Ujesder Hammer, Kurzina genant, darende umbtmann bß 80 bauerhud Undt die andere gegen Lahnÿ, darum bß 15 Hud.

²⁵ W późniejszym okresie osada straciła status wsi.

²⁶ Miara pojemności ciał sypkich, określona raczej wedle starej miary wrocławskiej. Małdrat odpowiadał 12 korcom lub 12 szeflom, czyli 898 litrom.

²⁷ Ciekawa forma oznaczenia szefla (często stosowano także określenie korzec). W kilku miejscach dokumentu autor podawał to określenie skrótem *scheff*. Wedle starej miary wrocławskiej szefel odpowiadał 4 ćwierciom, czyli 74,83 litra.

²⁸ Nadwyżka.

Teiche, deren ist Einer im dorffe an bestandiger Wasser gelegen, und kleinen da eine überweitet wird. 3 Jahrl Saane — 15 Schock²⁹.

Wilde fischerey wirdt dermahle nicht exerciret könnte Aber eingeführet warden, In demo der Lahner bach auch daselbst verbey fliesset.

Waldung bestehet Verschiedenen stücken als nemblichen Skrzipowiecz, Jamy, Benzina, Wenzina, Bour und heitern dorff dombrowa gennasnt, ist meistens mit Kussern = und etwas wenigstens Erlen Holtz versehn.

Graserey hintere Gesindl ein dorff Ein garten, welchen die Schafferin zur Graserey gemüset.

Hornvieh³⁰. Ist dermahlen der Schafferin Verpachtet³¹, und bestehet in Eine buchl Ochß = und Sechs und Zwanzig stuck Küchen, darnen die selbst Jährl. Zünset von Einhed Kuche 3 Reichsthaler³² Sonsten undt weilen Sie Keine Kälber³³ nicht abgibt ist Sie ingleich Verbunden, wie die anderen, die Zahl complet zuch alten.

Schwartz³⁴ Viehe — Ist zwar in diesem Vorwercke [przekreślenie] von

f. 41

der gnädigen Herrschaft Keines eingesetzt Jedoch, undt weilen sie Schafferin Ihr eigenes haltet, und darauff die Spreü bekomet. Zünset daruber Jährl Zwölf gulde.

Feeder Vieh³⁵ Ist der Schafferin Vermüthet, und hat Vor der gladig empfangen 19 gaiste 1 ganß reich darunde Zünset sie Jährlich 4 fl und Viermahl berupfft sondern. Vor die aye aber Zahlt, sie von 20 fl³⁶ 20 xr³⁷.

Zugleichen seindt auch 19 Hünner, undt 1 hahn der Schafferin Verpachtet daruber, [przekreślenie] gibt sie 20 fl Junge Hünner 20 fl. Cappauner, undt 10 ffsätze.

Schaaf Vieh³⁸ bey diesem gutt ist auch ein Schaff stall, doch aber etwas abgeleg vom dorffe, und Zwisch, dem wald, da eine kann gemauen bey, eizwenen Zuwachß überweitere 600 stück.

Mühlnutzung In dießem dorffe befinden sich zwey Mühlen, die erste ist genant.

Große Brethmühle, an einen forstständigen Plawniowitzer Wasser 2 gängen Randt einer breth Säge, der zu gehöret acker, Ein stuck hinter adel [skreślone?] Waldhäyerr Hauße, undt sodann welche stückel an der an, Wiese nein stuck gleich hinter dießer

²⁹ 15 kop. 1 kopa była równa 4 mendlom, czyli 60 sztukom.

³⁰ Rogaczina.

³¹ Owczarnia została oddana w dzierżawę.

³² Były to talary reńskie (lub brandenburskie), których wartość była mniejsza niż talarów śląskich.

³³ Jałówka.

³⁴ Nie do końca wiadomo, co rozumiano pod terminem „czarne bydło”.

³⁵ Określenie dotyczy trzymanego ptactwa (zapewne gęsi, kury itd.).

³⁶ W tym miejscu podano opłaty we florenach (często zamiennie stosowanych z guldenami).

³⁷ 1 i 1/2 białego grosza stanowiło równowartość 1 srebrnego grosza.

³⁸ Owce.

Mühl ünßet Jahrliche T.S.M. silber Zinße. Sechs 6 schffl. Undt gibt vor die Metze³⁹ Lichte metl. 10 sch. Undt, brodt mehl auch 10 schl Opl. Maaß⁴⁰ Cappnauer 1 sch gest schuldig so viel als es möglich vor die Heerscht better Zu scheiden gibt unter die gemeinde vor ein acker bauer.

Die Zweÿte Mühle haltet jetzt und Johann Gardziel.

v. 41

hat sein beständiges sondere nur Regen Wasser besteht Vom Einem der zu gehört Eine flacken gleich beÿ d. brethmühle, dß deitte geg Kurzina Item sein steck laisten bald bey dem hauße, Zünßet Jahrlichen S.M. fünfft half sch undt gibt Vate die maltze acht scheffl von zum saamen, u. 4 Cappauner Robothetin deren eine Personh zu Fuß 3 tag, Unter die gemeinde aber contribuiert eine halbebauer

Acker bauer

1) **Casimirs Polack** Zünßet Jahrlichen 1 thl 8 sgl

Häuß 1 sfl Oppanauer 6 schl aÿr 20 st spinnet⁴¹ 2 st schutt getrayde Korn 1 schf haber 1 schf oppel maaß

Hat 3 oxsen, undt eine Pferdt

Besitzt acker eine stuck beÿm Hauß

Daß andere Nalepisch garten

Weise eine stuck beÿm Hauß

2) **Jacob Muschiol**, Zünßet Jahrliche 1 thl 4 sgl

Häuß 1 sfl Oppanauer 6 schl aÿr 20 st spinnet 2 st schutt getrayde Korn 1 schf haber 1 schf oppel maaß

hat 2 Pferde und 2 Ochßen

besitzt acker eine stuck beÿm Hauß

Item hinter grosse Vorweck Naplateck

Item hinter den Jacob Polack

Weise 1 st gegen Rudzenetz

2 beÿ der Kurzina

3) **Johann Kampka**, Zünßet Jahrls 1 thl

Häuß 1 sfl Oppl. 6 schl aÿr 20 st spinnet 2 st

Besitz acker ein stuck beÿm Hauß zaum

Das 2 Naplatek

Das 3 — te przekreślenie gegen Kotcziolka

Weise geg Plawniowitz

³⁹ Mecer, czyli Metze (miarka) lub garniec stanowiący równowartość 4 messeli (miareczka), to jest 4,68 litra.

⁴⁰ Zwraca uwagę stosowanie na wsi podgliwickiej miary opolskiej (górnosłaska). Stanowiła ona podwojenie miary wrocławskiej i wynosiła 150 litrów. Przedstawiony system miar stosowano do 1816 roku.

⁴¹ Motek przędzy.

N3 gibt Herschaft schü getrajde sonder Rudner Pfarrer, nembl. 1 schf Korn, 1 schf Haaber

f. 42

4) **Waczlaw Juscza**, Zünßet 1 thl

Häuß 1 sfl Cappl. 6 schl äyr 20 st spinnet 2 st

hat Robothen Vieh 2 Pf. 3 Ochßen

halt acker ein stuck beym Hauß zaum

2 — to Naplatek

3 — to gegen Kotczwlke

4 — to hinter dorffe

5) **Baltzer Wileziol**, Zünßet 1 thl

Häuß 1 sfl Oppanauer 6 schl äyr 20 st spinnet 2 st

hat Robothen Vieh 1 Pf. 3 Ochßen

halt acker ein stuck Hinter zaum

2 — to Naplatek

3 — to gegen Kotczwlke

4 — to hinter dorffe

6) **Melchior Krawietz**, Zünßet 1 thl

Häuß 1 sfl Oppanauer 6 schl äyr 20 st spinnet 2 st

hat Robothen Vieh 4 Ochßew

acker ein stuck Hinter zaum

2 — to Naplatek

3 — to gegen Kotczwlke

4 — to hinter dorffe

Wiese ein sth in dau, das anderer

Auff a Kurzina

7) **Mathes Kowal**, Zünßet 1 thl

Häuß 1 sfl Oppanauer 6 schl äyr 20 st spinnet 2 st

hat Robothen Vieh 2 Ochßen 2 Pferde

acker ein stuck Hinter zaum

2 — to Naplatek

3 — to gegen Kotczwlke

4 — to hinter dorffe

Wiese ein stl neben klein Mühle

Auff a Kurzina

Sß, hate getrajde den Pfarrer

v. 42

8) **Mathias Lasota**, Zünßet 1 thl

Häuß 1 sfl Oppanauer 6 schl äyr 20 st spinnet 2 st

hat Robothen Vieh 1 Pf. 3 Ochßew

acker ein stuck Hinter zaum

2 — to Naplatek

3 — to gegen Kotczwlke

4 — to hinter dorffe

Wiese gegen Lanÿ

N3 spicht getrayde den Pfarrer

9) **Jacob Polack**, Zünßet Jahrlichen 1 thl

Häuß 1 sfl Opp. 12 aÿr 12 st spinnet 2 st schutt getrayde Korn 1 schf haber 1 schf oppel

Hat Roboth vieh 4 ochse, 2 Pf

acker eine stuck gleich beÿm Hauß

Daß zwische Waldt

Weise, gegen Lahny in Zauch

Schützkowische Wüstung Zünßet 1 thl

Häuß 1 sfl Oppauere 10 aye 20, spinet 2

acker ein theil Hinter zaum

2 — to theil

3 — to gegen Kotczwlke

4 — to hinter dorffe

Wiese gegen Plawniowitz

sst von dießer Wüstung hat der Rudnaus schutz

1 theil Hinter dorff in Pachtung undtr

Zahlt dernen 1 thl 6 sgl

Sß gibt getrayde den Pfarrer

Dresch Gärtner

1) **Johann Oczko**, Zünßet

Häuß 1 sfl spünnets 2 st

Hat acker ein stuck beÿl Naplatek

ein stuck Hinter Zaum

Wiesen 1 stükl gegen Rudzienetz

f. 43

2) **Lorentz Oczko**, Häuß 1 sfl spünnets 2 st

Hat acker ein stuck beÿl Naplatek

ein stuck Hinter Zaum

Wiesen 1 stükl auffß Kurzina

3) **Christek Nawroth**, Zünßet

häuß 1 sfl spünnets 2 st

hat acker ein stuck beÿl Naplatek

ein stuck Hinter Zaum

Wiesen 1 stükl gegen Rudzienetz

4) **Thomas Nalepa**, Zünßet
 häuß 1 sfl spünnets 2 st
 hat acker eine Theil Hinter Zaum
 dann 1 theil Naplatek vor ihne es
 auß gezeichnet ist, weile Ihme
 sein gehabtes stuck Zum Nenÿ
 Krätscham genomen, worden.
 Xienziencziske Gärtner Wußtung
 Zünßet
 spünnets 2 st
 hat acker 1 thl hinter zaum
 hat andere hinter dorff
 Wiese gegen Plawniowitz ist gar unbesitzt

Freÿleüth

1) **Grieger Kuruß**, freÿgärtner, welche er zum tatischauer
 Hamer Kohlen brennent, Zünßet er nichts, sonsten,
 Aber gebeter er 3 schffl
 hat acker hinter zaum ein stuckl.
 das (skreßlone) andernte Naplatek
 Wieses auff der Sombarowe gibt unter die gemeinde Vor = gärtner
 undt herschl 1 häuß

v. 43

2) **Marianna Nawarrin**, Zünßet 5 thal
 oppauner 2 St Spünnet 2 st robothet
 ein d. ernde 6 täge
 hat acker theil (skreßlone) hinter zaum
 das andere Hinter dorff

Wiesen gegen Lahni stükl

Gibt unter der Gemeinde vor 1 Garten

3) **Johann Garbulowskj**, Schmiede Zünßet 5 thal

Hauss 1 schff oppauner 2 Spinneet 2st robotet

In d werde 14 täge

hat acker ein theil hinter zaum

die ander Naplatek

Wieße auff der Ziembara

4) **Krätschmar Joseph**, Kayßer Zünßet 3 thal

oppauner 2 St Spünnet 2 stuck

robothet in dernde 14 täge

hat acker 1 stl hinter dorff
 das andere von de Nalepptsch feld
 Wießen 1 stuck unter Rudzinietz

Die sambtliche Robothsame ackerbauern seindt schuldig wochentlich 5 täge mit dem Vieh, ad mit 2 Persohne Zu Fuß zu robothen, und zwar Geistürzten, und ackeren Ged 2 Korn brethe, Ruchen den gantzen tag mit 2 Pfer, wie auch Eggen, und schicke Eine Persohn Zum saen, ad da sie ruhren, Zu ander Fuß roboth, wie ihnen aubefohle wirdt. Tunger führe, müssen sie Zeÿhlen Vollständig außführen Wann selbte mit fuhren Verscheiket werde, so Spannen Ihren Zweÿ in die eweite zusame, in d. nähe aber fahret Ein hed Vor sich, und muß die benöthigte Säcke, wie

f. 44

auch bey der say gebräuchigst sich selbste Vor schaffen die Hoffwache Verrichten sie der Ordnung nach, wie auch beÿ denen Mandeln auff feldte. Item seindt sie schuldig nebst dem bennante Schulte getreÿde allsambtlich der Pfarren von Rudno die Zehnte Gaebe von Maztzen, Korn, Gerst, und Haaber. Zugeben Auff die Kayl onera aber wie es ihne von der Herr schaffe mitimiret wirdt.

Dreschgärtnen sein schuldig all täglich durcht gantze Jahr Zu Zweÿer Persohnen zu Fuß zu roboth es seÿe dresch od andere arbeith, Jedoch daß Selbte die 17 metze zum drescher Lohn haben. Müssen der hoffwache gleich denen bauern, Verrisen, auch bothe lauff gegen bezahlung Zu 2 Xr Von der Meÿhle, wann selbte nenbl. über Zweÿ Meÿhle Verschickes werde; auff die Kayl. Contribution gebe ihrer 3. Vor eine bauern

Freÿleüthe sindt schuldig nebst der außgesetze Roboth ein Schnitts zeit, so offt, all es befahle, wirdt zum Jagfisce, undt Schaaf schrene Zuschickend, auch in der nähe bothe Zulauffe.

Haußgenosßen robothen alle Woche 2 täge, undt seindt schuldig in der nahe bothe lauffe.

Der gegen wirdt denen ackerbauern Jahrliche Zum Deputat 2 Rth Hinter Con; denen gärtner 2 metze ford Korn, 2 mz gerste, 2 mz Erbße, undt metz jagd; denen Haußgenossen aber 1 mtz Pord von 1 mz gerste 1 mz Erbsten und 1 mz Hayden alles oppl. maas gegeben.

Adam Kubacz

The property of Łaskarzędwka in the light of the urbary from 1728

Summary

Urbaries constitute a valuable source material for the studies on the structure of the village population, as well as peasants' tasks and duties. The urbary from 1723 illustrates a property situation to be observed in Łaskarzędwka. This 18th century document was prepared in German, and constitutes a supplement to the information included in the Czech document of this type from the beginning of the 18th century. Like the remaining groups of urbaries of the so called Życin state, it differs as to the concrete dates.

According to this document (as well as the urbary from 1710), one can assume that Łaskarzędwka played a fairly important economic role. Two farms, a blacksmith's and a tavern functioned in the village. An important element of the village economy was forestry and fish breeding. The document precisely locates the fields belonging to the farm. Basing on the data, one can find out about numerous settlement deserts there. Some of them belonged to the parish in Łabędę despite the fact that the village was formally subject to the parish in Rudna starting from the 15th century. If one compares the peasants' names mentioned in the urbary with the data included in the document several years older written by Kozłowski, a village owner at the beginning of the 18th century, one can conclude that the villagers' migration was big. Also the village owners changed frequently. These were: Gierałtowski and Pelka family, as well as Schweinoch, Jaroschin, and Kozłowski. As early as in the first half of the 18th century Łaskarzędwka belonged to Bycin lands owned by Paczewski family. The subsequent Łaskarzędwka owners (with all Bycin lands) were the representatives of Seherr-Thoß family. Finally, the very lands were transformed in the fideicommissum, namely Ujazd-Bycina, owned by Hohenlohe family of Sławęcice in 1829.

Adam Kubacz

Das Landgut Łaskarzędwka dem Urbar von 1728 zufolge

Zusammenfassung

Die Urbare sind ein wertvolles Quellenmaterial für Forschungen über die Struktur der Dorfeinwohner und über Beschäftigungen und Pflichten der Bauer. Das aus dem Jahr 1723 stammende Urbar stellt die Grundherrschaft in dem Landgut Łaskarzędwka dar. Diese Urkunde wurde im 18. Jh. in der deutschen Sprache erstellt. Sie sollte die in ähnlicher tschechischer Urkunde aus dem 18. Jh. enthaltenen Informationen vervollständigen. Das Urbar zeichnet sich, so wie andere Urbaren des Życiński-Landes, durch genaue Daten aus.

Laut des genannten Urbars (und des Urbars von 1710) könnte man annehmen, dass Łaskarzędwka eine ganz wichtige Rolle in der damaligen Wirtschaft spielte. In dem Dorf gab es zwei Vorwerke, eine Schmiede und ein Wirtshaus. Wichtige Elemente der Wirtschaft waren Forstwirtschaft und Fischzucht. In der Urkunde waren alle dem Vorwerk gehörenden Äcker genau lokalisiert. Nach dem Urbar kann man von vielen Siedlungseinöden erfahren; manche von ihnen gehörten zur Pfarrei Łabędę, obwohl das Dorf seit dem 15. Jh. offiziell zum Pfarrbezirk Rudna gehörte. Stellt man die Namen von den im

Urbar erwähnten Bauern mit den in älterer, von einem gewissen Herrn, Kozłowski, Anfang des 18.Jhs verfasster Urkunde genannten Namen zusammen, so sieht man, dass die Dorfeinwohner oft auswanderten. Die Dorfbesitzer wechselten sich auch häufig. Es waren: Familie Gierałowski, Familie Pelka, Schweinoch, Jaroschin, Kozłowski. Schon in der ersten Hälfte des 18.Jhs gehörte Łaskarzędwka dem Landgut Bycina, dessen Besitzer die Paczeński-Familie war. Dann gehörte Łaskarzędwka (mit allen Bycina-Gütern) den aufeinanderfolgenden Mitgliedern der Familie Seherr-Thoß, um 1829 letztendlich in ein der Familie Hohenlohe aus Slawęcice gehörende Fideikommiss Ujazd-Bycina umgewandelt zu werden.